

УКРАИНСКИТЕ БЕЖАНЦИ В БЪЛГАРИЯ

В клопката на несъществуващата интеграция

Мария Черешева

Април 2022

**FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG**

Два месеца след началото на руската военна инвазия в Украйна, Аделина Банакиева, доброволка от София, не знае точния брой на украинските бежанци, на които е осигурила подслон и подкрепа. „В момента са 26 човека, възрастните, без децата. Отделно не знам колко котки и кучета“, разказва тя.

От години тя работи в помощ на децата с увреждания в България и техните майки, поради което се сблъсква и с някои от най-тежките случаи сред бягащите от войната в Украйна – деца с детска церебрална парализа, епилепсия. Тях изпраща в чужбина, защото в България няма нито механизми за осигуряване на адекватното им лечение, нито възможности за родителите им да започнат работа. И това прави сама, без съдействие от институциите. Помагат дарители, доброволци, медии. „Имам усещането, че карам по аутобан и нямам време да си погледна навигацията и не знам къде отивам. Така сме всички доброволци в момента“, коментира Аделина.

Както в много други страни, и в България именно доброволци и граждански организации бяха първите, които посрещнаха безпрецедентния бежански поток, предизвикан от войната в Украйна. Със светкавична скорост българските граждани се самоорганизираха, отвориха домовете си за украинците и започнаха да им осигуряват транспорт до границите както на страната, така и от украинските погранични райони. С помощта на бизнеса и неправителствения сектор, те поеха и осигуряването на хуманитарна и психологична подкрепа, детски грижи, културни и развлекателни дейности, които да внесат капчица нормалност в новото ежедневие на потърсилите временно убежище у нас. И ако в първите дни на кризата това можеше да се приеме като нещо съвсем нормално, предвид на по-голямата гъвкавост и адаптивност на гражданския сектор, то във втория месец от началото на военните действия сред доброволците се наблюдава умора и недоволство от тромавия отговор на институциите.

„НИЕ СМЕ ПРЕД ХУМАНИТАРНА КАТАСТРОФА“

По данни на Министерски съвет, публикувани на официалния правителствен портал в подкрепа на украинските бежанци, към 18 април границите на страната са преминали близо 195 000 украински граждани, а малко над 91 000 са избрали да останат у нас, 35 000 от които деца. От публикуваните данни става ясно още, че украинските граждани, настанени в хотели или държавни и местни ведомствени сгради по линия на Програмата за ползване на хуманитарна помощ за разселените от Украйна лица, влязла в сила в средата на март, са над 50 000. Това означава, че над една трета от бежанския поток от Украйна е бил поет от български граждани.

Програмата е в сила до края на май и към момента правителството не планира удължаването ѝ. Тя осигурява на местата за настаняване по 40 лева на ден на бежанец за подслон и изхранване. От самото ѝ начало тя е обект на критики, тъй като, от една страна легитимира само бизнеса и държавните имоти като бенефициент на финансова подкрепа, за сметка на доброволците, които посрещат нуждите на бежанците от собствения си бюджет, а от друга – не е устойчива поради приближаващия летен туристически сезон.

Болшинството от украинците са настанени именно в хотели по Черноморието заради голямата леглова база, а и поради факта, че самите те познават българските морски курорти като туристи и предпочитат да заложат на познатото. Не трябва да се пренебрегва и фактът, че в района на Варна и Бургас има сериозни руско и украинскоговорящи общности, които оказват огромна подкрепа на новодошлите. Това обаче води до презаселване на крайморските градове и курорти, които нямат капацитета да предложат на десетките хиляди майки с деца нужните им здравни, социални и образователни услуги.

“Ние сме пред хуманитарна катастрофа. В края на май започва туристическият сезон и програмата за настаняване изтича. Правителството мисли да изкарва тези хора към зимните курорти. Това ли ще правим с тези хора, ще ги караме на море и на ски и ще ги сменяме на всеки шест месеца? Това са травмирани деца, хора, които не знаят какво да правят, къде да отидат, с много различни нужди”, коментира Диана Димова, основател и председател на „Мисия Криле“, фондация от Стара Загора. Организацията подпомага най-уязвимите групи в българското общество – жертви на насилие, бежанци и мигранти, хора в риск от бедност и социално изключване, и други.

Кабинетът все още не е оповестил плановете си за това как и къде ще бъдат разселени настанените по Черноморието над 50 000 човека. По думите на Красимира Величкова, съветничка на ресорния вице-премиер Калина Константинова, в момента се събират данни за наличните места във ведомствени бази на държавни предприятия и компании, към които ще бъдат пренасочвани украинци.

От КНСБ, към които правителството също е отправило запитване за предоставяне на леглова база, обаче алармираха, че, например, почивните бази на профсъюзите са били национализирани и разпродадени на частници още през 90-те години. Други държавни учреждения пък открито не са съгласни да приютяват бежанци за сметка на своите работници. „Ведомствените бази са създадени, за да могат работниците им да почиват на достъпни цени и съответно нежеланието на някои да се включат в програмите е разбираемо”, коментира Атанаска Тодорова, Главен експерт, пазар на труда, миграция и мобилност в КНСБ.

Според Диана Димова от „Мисия Криле“, в много ранна фаза, още от влаковете с бежанци, идващи от Букурещ, българската държава трябва да въведе стройна схема за пренасочване на пристигащите към общини, които имат капацитет. Такава например е Стара Загора, където в момента се ремонтират и оборудват 65 социални жилища за бежански семейства, назначени са двама общински служители, които да координират процесите, и е отделен бюджет за изхранване на най-уязвимите. „Там, където има НПО и украински общности, трябва да си натиснат местните структури. Аз, ако чакам тук, нищо няма да се случи. Натискам ги до дупка, за да може да се случват нещата.”, посочва Димова.

Тя обясни още, че безконтролното настаняване на бежанци, в най-общия случай – майки с деца – в частните жилища и имоти на български граждани крие и други рискове, като трафик на хора, сексуална и трудова експлоатация и бездомност. Самата тя вече се е сблъсквала с немалко подобни случаи от началото на кризата, помагайки на украинки да бъдат настанени в защитени жилища.

НУЛЕВА ИНТЕГРАЦИЯ

Идеята за ключовата роля на общините за успешното посрещане и интеграция на търсещите закрила у нас не е нова. Тя излезе на преден план по време на кризата с бежанците от гражданската война в Сирия, започнала през 2013 г., която се оказва несравнимо по-малка по мащаб на фона на настоящата. Тя обаче отключи вълна от ксенофобски и антимигрантски настроения сред обществото, подклаждани от тогавашните водещи националистически организации – ВМРО и НФСБ, отстъпили днес лидерската позиция на партия Възраждане на Костадин Костадинов.

Антимигрантската реторика обаче бързо излезе от полето на крайнодясното и влезе в политическия мейнстрийм, обричайки всякакви опити за провеждане на интеграционна политика на провал. Наред със заигравките на тогавашния премиер Бойко Борисов от дясноцентристката партия ГЕРБ с националистите, увенчала се с официален коалиционен кабинет през 2017 г., президентът Румен Радев също не се поколеба да използва настроението срещу мигрантите от Близкия изток, за да трупа политически дивиденди. Припомняме, че в центъра на кампанията му за президентските избори през 2016 г. бе яростното му противопоставяне на предложеното от тогавашното правителство на Борисов постановление за разселване на бежанци в общините, на които да бъдат делегирани бюджети и правомощия за интеграция в местните общности.

Така, на практика, политици и от ляво, и от дясно, сложиха прът в колелото на провеждането на адекватна интеграционна политика в България. През 2021 г. кабинетът „Борисов“-3 прие нова Национална стратегия по миграция (2021-2025). Прави впечатление, че заглавието на старата бе Национална стратегия по миграция, убежище и интеграция (2015-2020), като в новата думи като „убежище и интеграция“ вече отсъстват. Реално обаче, ефектът и от двете винаги е бил несъществуващ, тъй като към тях не беше гласува план за действие и финансова рамка. Резултатът е осма „нулева“ година за интеграцията у нас, според доклад, публикуван в Информационната База-данни по Убежището (AIDA/AИДА).

В този умишлено причинен хаос се оказва новото коалиционно правителство на лидера на „Продължаваме промяната“ Кирил Петков, който лично изрази волята на българите да посрещнат бедстващите украинци като „наши братя и сестри“. „Това са европейци, интелигентни, образовани хора. Ние, както и всички други сме готови да ги посрещнем. Това не е обичайната бежанска вълна от хора с неясно минало”, каза Петков в Брюксел през март, предизвиквайки вълна от възмущение и обвинения в расизъм.

„НИЕ НЯМАМЕ ПОЛИТИКА ЗА НИЩО“

Европейци или не, бягащите от войната в Украйна се озоваха в същия популистски капан, в който и пострадалите от събитията в Сирия и Афганистан. А новото правителство - в ситуация, в която да гради бежанска политика от нулата. „Ние не просто сме в една извънредна ситуация, в която, който и да беше, щеше да му е трудно да се справи, не е, че системите не работят, а има и брутална съпротива, от всякакви места“, признава Красимира Величкова.

Тя обясни още, че в момента правителството работи по ударни промени на законодателството в различни сфери, за да се осигури максимално опростена процедура за украинските бежанци „да си стъпят на краката“, да имат социална подкрепа и здравни права, защото в момента имат достъп само до болнично лечение. „Институциите са бавни машини, отнема време, докато се напише всичко“, посочва тя.

Въпреки по-позитивното отношение към бежанците от руската агресия, подходът към тях в социален план не се различава много от този към хора, бягащи от конфликти в Близкия Изток и Северна Африка. Получилите временна закрила имат достъп до еднократна финансова помощ от Агенцията по социално подпомагане в размер на до 375 лв., за която на практика чакат около два месеца.

Правителството не им осигурява други форми на финансова подкрепа, очаквайки от тях да се вляят максимално бързо в пазара на труда. По думите на министъра на иновациите и растежа Даниел Лорер, работодателите са обявили 150 000 работни свободни места за украинци в секторите на ИТ, транспорта, туризма и други. Буди съмнение обаче дали преобладаващите млади майки с по няколко деца и възрастни хора, които търсят убежище в България, попадат в този профил. Както и не е ясно как ще бъде уреден въпросът с детската грижа за хилядите украинчета, за да могат майките им да работят, на фона на дефицит на места в общинските ясли и градини и за българските семейства. Достъпът до образование също е предизвикателство, поради проблеми с ваксинационните картони на украинските деца и езиковата бариера. МОН вече обяви, че образователната система може да поеме до 60 000 деца. Въпросът какво ще правим, ако в идните месеци в страната ни влязат няколкостотин хиляди, остава без отговор. „Ние нямаме политика за тях. Ние нямаме политика за нищо“, коментира Аделина Банакиева.

Според Атанаска Тодорова от КНСБ, основният проблем за бързото включване на украинците, които искат да започнат работа веднага, в пазара на труда, идва от липсата на информация къде се предлагат широко прокламираните стотици хиляди вакантни позиции. За нея големия брой свободни места, обявен

от работодателите, е раздут. Например, в шивашкия сектор са обявени 15 000 свободни места, но не е ясно къде са и кои работодатели ще наемат работници.

„От два дни във Велико Търново търсим работа за две шивашки, технолог-шивачи, които имат документи, че могат да работят с машини със специфичен софтуер и могат да правят чудеса в тази сфера. И ние не можем да намерим работа за двама човека в тази икономическа дейност, а в същото време знаем, че се търсят 15 000 човека. Къде са тези места – никой не може да ни отговори“, обяснява тя. „Можем да кажем, че 1000 човека са започнали работа – от 83 000, отседнали в страната (интервюто е взето на 13 април - бел. авт). Това е много малък процент при условие, че законово имат възможността да работят и са облекчени спрямо останалите бежанци“, допълва Атанаска Тодорова.

Очертава се и проблем със самото заплащане, тъй като, по думите на синдикалистката, по-голямата част от предлаганите работни места са за минимална работна заплата. Това означава, че бежанците, чийто профил в най-общия случай е на жена с едно или повече деца, трябва да покриват наема си и да издържат семействата си със 710 лева на месец.

На институциите експертката препоръчва, на първо място, в закона за насърчаване на заетостта да се направят промени, така че хората с временна закрила да имат същия достъп до мерки в областта на заетостта, като българите. В момента в закона фигурират само хипотезите за наемане на граждани на трети страни с хуманитарен или бежански статут и работодателите се оправдават, че не назначават хора с временна закрила, защото нямат възможност да получат шестмесечна субсидия. На второ място, синдикатите и Агенцията по заетостта вече правят информационни кампании за трудовите права в България. Не на последно място, бежанците от Украйна се нуждаят от езикови курсове, защото само бесарабските българи владеят езика. През май КНСБ пилотно започва три курса за ниво А1 за украинци, като може да започне да предлага и А2.

„Това, което прави правителството до момента, е добро, но е до някаква степен несправедливо спрямо останалите бежанци. Ние, давайки подслон и храна, създаваме впечатление, че това нещо е завинаги. То е временно и от един момент ще трябва да разчитат на себе си“, заключава Тодорова.

ПРОМЯНАТА - ТРУДНА, НО НАЛОЖИТЕЛНА

Аделина Банакиева е категорична, че доброволците вече са на ръба на силите и възможностите си и че е крайно време държавата да влезе в ролята си. „Това, което се показва, е че не можем да обгрижваме тези хора. Разчитаме на доброволци и много им благодарим. Не искам да ми благодарите. Искам да ме осво-

бодите. Аз съм зарязала работата си, семейството си, детето си, което е непълнолетно, за да върша работата на държавата!”, посочва тя.

Диана Димова също споделя мнението, че към момента около 75 процента от товара около посрещането и грижата за украинците се извършва от граждани и доброволци. „Не може институциите да вдигат ръце и да казват: не знам, оправяйте се! Това го виждам навсякъде, в цялата страна”, споделя тя.

Въпреки стреса и разочарованието от слабата институционална реакция, обаче, тя е оптимист, че настоящата криза може да доведе до качествена промяна за всички бежанци и мигранти у нас. „Аз бях много огорчена за всичките малки битки, които ние не успяхме да спечелим за „лошите бежанци“ от юг. Но в един момент си обърнах мисленето и си казах, че тази ситуация е много удобна. (...). Нямаме по-добър шанс за промяна на политики, за да се промени ситуацията за всички хора”, убедена е тя.

Правителствената съветничка по бежанските въпроси Красимира Величкова не отрича, че държавата не демонстрира желаните резултати при посрещането на украинските бежанци. Същевременно, тя отчита като постижение, че 80 процента от настанените в страната граждани на Украйна вече са получили временна закрила – доста висок процент за ЕС като цяло. От наличните пет центъра на Държавната агенция за бежанците в началото на украинската криза, в момента документи се оформят на 175 пункта в страната. За нея решението украинските семейства да бъдат първоначално настанени в хотели по курортите е било правилно, защото другата алтернатива в била палаткови лагери. Тя обаче не изключва и такъв сценарий, ако броят на бежанците от войната в Украйна нарасне двойно.

“От южната граница също се увеличава потока. И ние хубаво правим неща за украинците, но трябва да ползваме ситуацията да свършим неща и за другите хора от трети страни”, смята Величкова.

Фондация Фридрих Еберт | Бюро България
Ул. Княз Борис I 97 | 1000 София | България

Отговорен редактор:
Жак Папаро | Директор, ФФЕ, Бюро България
тел.: +359 2 980 8747 | факс: +359 2 980 2438
<https://bulgaria.fes.de>

Контакт:
office@fes.bg

Използването с търговска цел на всички издадени от Фондация Фридрих Еберт (ФФЕ) публикации не е позволено без писменото съгласие на ФФЕ.

Мненията, изразени в тази публикация, принадлежат на автора и не отразяват непременно позицията на Фондация Фридрих Еберт.